

Змістовий модуль 1. Предмет та завдання дисципліни «Вітчизняні та зарубіжні системи освіти». Становлення та розвиток системи освіти в різних країнах

Тема 1. Мета та завдання навчальної дисципліни «Вітчизняні та зарубіжні системи освіти»

План

1. Мета та завдання навчальної дисципліни «Вітчизняні та зарубіжні системи освіти». Міждисциплінарний характер курсу.
2. Зв'язок дисципліни з порівняльною педагогікою.
3. Методи порівняльно-педагогічних досліджень системи освіти.
4. Розроблення методологічних і теоретичних проблем порівняльної педагогіки.
5. Історичні етапи розвитку порівняльної педагогіки (самостійне опрацювання).

Література

1. Будник О.Б. Порівняльна педагогіка: метод. рекомендації до вивчення курсу. Педагогічний факультет; Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2016. 76 с.
2. Локшина О. Порівняльна педагогіка в Україні у вимірі розвитку світової компаративістики. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 36–46
3. Порівняльна педагогіка: методологічні орієнтири українських компаративістів: хрестоматія. Київ : Педагогічна думка, 2015. 176 с.
4. Сбруєва А.А. Порівняльна педагогіка вищої школи: національний, європейський та глобальний контексти: навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 319 с
5. Пономарьова Г.Ф., Семенова М.О. Порівняльна педагогіка: Навчальний посібник. Харків: Ексклюзив, 2014, 424 с.
6. Улюкаєва І.Г. Історія дошкільної педагогіки: навч. посіб. Харків: Вид-во «Діса плюс», 2015. С. 92-135.
7. Ярова О. Б. Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): монографія. Київ: Педагогічна думка, 2018. 410 с.

Зміст лекції

1. Мета та завдання навчальної дисципліни «Вітчизняні та зарубіжні системи освіти».

В умовах розбудови національної системи освіти в Україні та її інтеграції в європейський та світовий простір актуальним є аналіз стану та тенденцій розвитку освіти як в Україні, так і в світі. Лише зіставляючи результати цього аналізу, можна запропонувати напрями адекватного розв'язання проблем, які виникають, і прогнозувати найбільш вірогідні шляхи розвитку національної освіти.

Метою навчальної дисципліни «Вітчизняні та зарубіжні системи освіти» є формування в здобувачів третього рівня вищої освіти цілісного уявлення про шляхи розвитку теорії і практики систем освіти в умовах різних країн, удосконалення системи знань про найважливіші педагогічні концепції сьогодення; сприяння виявленню суперечностей і тенденцій сучасного та

перспективного розвитку вітчизняної освіти на основі аналізу досягнень і недоліків у зарубіжному педагогічному досвіді, що дає можливість аспірантам розглядати й творчо застосовувати кращі здобутки в практичній і науковій діяльності

Завдання курсу:

- опанування понятійного апарату дисципліни;
- формування системи теоретичних знань і практичних умінь, необхідних для виконання функціональних обов'язків фахівця;
- формування здатності розкривати як спільні закономірності, так і специфічні ознаки, притаманні розвиткові системи освіти, вихованню та педагогіці різних народів світу;
- формування готовності до педагогічної праці на гностичному, комунікативному, операційному рівнях;
- формування творчої різнобічно розвиненої особистості педагога;
- виховання відповідального ставлення до власної педагогічної діяльності.

Курс є міждисциплінарним, що тісно пов'язаний з низкою галузей наукового знання, а саме: філософією, історією педагогіки, загальною педагогікою, психологією, економікою освіти, правознавством, політологією, соціологією (освіти, праці, науки, молоді, сім'ї, пізнання), історією, культурологією, менеджментом тощо.

Курс має велике практичне значення в періоди інтенсивного реформування освіти, виявляючи способи врахування та специфічного перетворення найважливіших глобальних закономірностей і тенденцій розвитку сучасної освіти в різних країнах. *Як навчальна дисципліна* - відіграє важливу роль у підготовці та професійному розвитку фахівця: розширенні наукового і загальнокультурного світогляду; зростанні професійної ерудиції та компетентності; зміцненні педагогічних поглядів і переконань; розвитку інтелектуальних умінь аналізувати, порівнювати, узагальнювати факти, події, процеси; глибокому осмисленні актуальних вітчизняних і міжнародних педагогічних проблем.

2. Зв'язок дисципліни з порівняльною педагогікою.

Порівняльна педагогіка (компаративна) – це галузь педагогічної науки, предметом якої є вивчення, аналіз, порівняння та оцінювання освітніх систем у різних країнах, подібних та відмінних рис і тенденцій в галузі освіти та виховання, перспективи освітньої політики.

Пошук загального й специфічного в освітніх системах різних народів дозволяє знаходити і науково тлумачити освітні традиції, системи, збагачувати національну педагогічну культуру за рахунок міжнародного досвіду.

Щодо визначення поняття «порівняльна педагогіка» є різні підходи. На думку французького компаративіста Х. Даеля, «порівняльна педагогіка – це міждисциплінарна складова педагогічної науки, яка вивчає педагогічні явища і факти у взаємозв'язку з соціальним, політичним, економічним і культурним контекстом у їх порівнянні за принципами подібності й відмінності у двох чи більше регіонах, континентах або ж загалом у світовому вимірі з метою усвідомлення унікальних особливостей власної освітньої системи та встановлення загальних чи універсальних законів (фактів) як цінних і корисних для цієї системи з метою її вдосконалення».

Об'єктом порівняльної педагогіки є:

- освіта як процес соціокультурного відтворення людини в сучасному світі та соціальний інститут у глобальному, регіональному та національному масштабах (З.Н. Курлянд, О.С. Цокур, І.М. Богданова та ін.);
- розвиток освіти на сучасному етапі (Б.Л. Вульфсон, З.А. Малькова);
- педагогічна теорія і практика в різних країнах і регіонах світу (М.А. Родіонов);
- освіта і виховання на сучасному етапі (А.Н. Джуринський).

Об'єктом дослідження порівняльної педагогіки є розвиток освіти на глобальному (світовому), регіональному (окремих материків, частин світу) та локальному (окремих держав – національному, частин держав – етнічному) рівнях в її минулому, сучасному та майбутньому аспектах. Деякі вчені вважають порівняльну педагогіку дисципліною, яка вивчає лише закордонний педагогічний досвід. Слід зауважити, що ця наука водночас є національною й інтернаціональною. Науковці кожної країни розглядають закордонний досвід крізь призму і пріоритети вітчизняної школи і педагогіки.

Предмет науки – це сторони, аспекти, елементи об'єкта, що підлягають безпосередньому вивченню й опосередковані людиною в процесі наукового дослідження з певною метою в конкретних умовах.

Предметом порівняльної педагогіки є:

- стан, тенденції та закономірності розвитку світового (зарубіжного й вітчизняного) педагогічного досвіду, а також сучасних національних педагогічних культур (З.Н. Курлянд, О.С. Цокур, І.М. Богданова та ін.);
- стан, основні тенденції та закономірності розвитку освіти в різних країнах, геополітичних регіонах і в глобальному масштабі; співвідношення загальних тенденцій і національної або регіональної специфіки, позитивні й негативні аспекти міжнародного педагогічного досвіду, форми і способи взаємозбагачення національних педагогічних культур (Б.Л. Вульфсон, З.А. Малькова);
- компаративізм (порівняння) й узагальнення виховання та освіти, шкільного педагогічного досвіду країн з яскраво вираженими відмінностями (А.Н. Джуринський).

Предметом дослідження порівняльної педагогіки можна вважати стан, тенденції та закономірності розвитку освіти на глобальному, регіональному та локальному рівнях, порівняння (компаративізм) міжнародного та вітчизняного педагогічного досвіду з метою взаємозбагачення національних освітніх культур. Терміном «компаративізм» широко послуговувалися як у вітчизняному літературознавстві (один із методів зіставлення творів літератур різних країн і народів), так і в мовознавстві (порівняльно-історичний метод для встановлення та дослідження спорідненості мов). Компаративістику розглядали як розділ мовознавства, присвячений порівняльно-історичному вивченню споріднених мов. Нині цей термін уживається в ширшому значенні. Щодо порівняльної педагогіки компаративізм розглядається як виявлення та порівняння спільних і специфічних закономірностей, тенденцій розвитку освітньо-виховних (педагогічних) систем різних країн світу з метою подальшого їх удосконалення.

Основними функціями порівняльної педагогіки є:

- аналіз (у порівняльному плані) стану, закономірностей і тенденцій розвитку освіти і виховання у різних країнах світу;

- розкриття співвідношення загальних тенденцій і національної (регіональної) специфіки;
- виявлення позитивних і негативних аспектів міжнародного педагогічного досвіду, форм і способів взаємозбагачення національних освітніх культур;
- прогнозування напрямів розвитку освіти (школи і педагогіки) в майбутньому;
- уніфікація, впорядкування та адаптація зарубіжних термінів і понять з метою вивчення і запровадження міжнародного педагогічного досвіду (наприклад, у різних країнах світу по-різному трактують поняття «виховання», «середня освіта», «вища освіта» тощо).

Засновником порівняльної педагогіки вважають Марка-Антонія Жюльєна (Паризького) (1775-1848). Він першим поставив питання про вивчення міжнародного досвіду розвитку освіти як особливого напрямку наукових досліджень.

Його невеличка брошура «Нарис та попередні нотатки до дослідження з порівняльної педагогіки» була визнана першою в історії програмою порівняльних досліджень освітніх систем, в якій були визначені цілі, функції та методи порівняльно-педагогічних досліджень.

Концепція Жюльєна мала на меті піднесення рівня національного шкільництва через використання найкращих зразків з інших країн у сфері педагогічної теорії та практики. На його думку, виховання можна було б пізнавати на підставі фактів і спостережень. При їх накопиченні, упорядковуванні та порівнянні можна відкривати певні закономірності, принципи та правила. Це слугувало б підвалинами для побудови майбутньої науки. У цій праці вперше з'явилися такі поняття, як «порівняльна педагогіка» та «порівняльне виховання». На думку Жюльєна, завдання порівняльної педагогіки повинно визначатися як зіставне вивчення педагогічного досвіду в різних країнах задля створення найбільш раціональної системи освіти і виховання в масштабах Європи, а потім – і всього світу.

Згідно з проектом Жюльєна, для зібрання даних у різних країнах доцільно використовувати анкети. Він вважав, що за допомогою анкетних даних можна визначити, які країни в розвитку освіти переважають, а які відстають; у чому полягають проблеми, яким чином їх подолати тощо. Для реалізації цих ідей він запропонував створити інститут педагогіки як центр вивчення найкращих методів навчання в Європі, інформацію якого могли б використовувати педагогічні навчальні заклади.

Після формулювання Жюльєном мети і методології порівняльної педагогіки вона не одразу стала виокремленою науковою дисципліною. У Франції та в інших країнах продовжився період використання описів, самоідентифікації й пропедевтичних пошуків у вигляді відвідин і дослідження інших країн. До цієї когорти з повним правом можна віднести багатьох педагогів минулого – від часів Античності, до пізнього Середньовіччя. Наприклад, Я.-А. Коменський відвідав більшість розвинених країн Європи, пропагував дидактику загального навчання, класно-урочну систему й важливість міжнародної взаємодопомоги в освіті.

У Франції XIX ст. найбільш відомим «педагогічним мандрівником» став професор філософії Сорбонни В. Кузен (1792-1867). За дорученням уряду він неодноразово виїздив у Прусію для вивчення її системи освіти.

Так званим «конкурентом» В. Кузена за славою і впливом доробку був німецький професор Ф. Тірш, що полишив детальні описи систем освіти кількох західноєвропейських країн і чи не першим став пропагувати необхідність «європейського виховання» як засобу зближення країн і народів.

Чи не найбільше «педагогічних мандрівників» мали США, де у XIX ст. прискорений розвиток капіталізму стимулював побудову системи обов'язкової освіти всіх дітей та значне удосконалення вищої освіти. Не випадково саме у США був прочитаний перший університетський курс з порівняльної педагогіки (Дж. Рассел, 1898 р., Колумбійський університет).

Японці провели весь кінець XIX ст. у надолужуванні свого відставання в багатьох сферах. Самі вони в той час мало подорожували по світу, віддаючи перевагу запрошенню великої кількості зарубіжних фахівців – вчителів, професорів, інженерів і техніків. Так Японія вперше продемонструвала видатні здібності до навчання. Як відомо, після II-ї світової війни вона засвідчила їх вдруте, за короткий час відбудувавши економіку й мало не наздогнавши США за обсягом щорічного валового національного продукту.

Серед наших земляків здавна було чимало «педагогічних мандрівників», але жоден з них не може зрівнятися з К.Д. Ушинським, який у 1860-х роках провів багато часу в Західній Європі й надалі не лише широко використовував набуту інформацію в своїх працях, але й не поривав зв'язків із зарубіжними колегами.

Значний прогрес у теорії й методології порівняльної педагогіки пов'язаний з появою в її числі спеціалістів з управління освітою та університетських професорів різних країн, які організували дослідження на науковому рівні. Зазначимо найвідоміших дослідників.

У Великобританії поет і критик М. Арнольд не лише довго працював на високій посаді інспектора, а й написав кілька книг з порівняльної педагогіки, де обстоював під час аналізу проблем освіти необхідність врахування історичних традицій і національного характеру.

Ще більшим є доробок педагога Мікаела Е. Седлера (1861-1943). Цей англійський науковець був переконаний, що в порівняльних дослідженнях задля кращого розуміння підґрунтя освітньої діяльності потрібно проїнятися «духовною силою» конкретного народу. Він сформулював дві цікаві позиції, які, на наш погляд, лишаються актуальними назавжди:

1. Для розуміння системи виховання «те, що діється поза межами школи, означає значно більше, аніж те – що в школі». Седлер мав на увазі державну систему, економіку, сім'ю, церкву тощо. Ці чинники визначають напрями розвитку освіти в тій чи іншій країні. Саме в такому контексті він характеризував подібність і відмінність між англійськими граматичними школами, німецькими гімназіями та французькими ліцеями.

2. «Практична користь з порівняльних досліджень закордонних систем освіти полягає в тім, що ми починаємо краще розуміти нашу власну виховну систему».

Вчений був ініціатором створення спеціального закладу (1894), завданням якого було зібрання та систематизація матеріалів про розвиток англійської та зарубіжної школи, складання каталогів новітніх книг, педагогічної документації та підготовка відповідних аналітичних доповідей. Ці матеріали значно вплинули на зміст законодавчого акту 1902 року, який визначив структуру середньої освіти в Англії на декілька десятиліть.

Ще далі пішов у своїх працях середини ХХ ст. англійський компаративіст Ніколас Хенс (1888-1969), який пропонував орієнтувати порівняльну педагогіку на:

- 1) аналіз подібностей і розбіжностей стану та діяльності систем освіти (на основі історичних досліджень);
- 2) виділення загальних засад, що зумовлюють важливі реформаційні рішення.

У межах першого завдання Хенс пропонував спочатку виконати спільно з істориками-філософами дослідження всього шляху розвитку систем освіти й охопити багато країн світу. Надалі слід збирати повні дані про існуючі освітні системи. Лише після цього можна приступати до порівнянь.

Хенс вважав, що на розвиток народів та появу особливостей їх характеру впливають три головні групи чинників: 1) природні (раса, національна мова, природне середовище); 2) релігійні (християнство, іслам, іудаїзм, буддизм та ін.); 3) світські (гуманізм, соціалізм і націоналізм).

Хенс ретельно аналізував кожен з цих чинників, і якщо виявлялося, що якийсь із них має сильний вплив на розвиток народного характеру, концентрувався на з'ясуванні різниць серед освітніх систем (які стають більш виразними з урахуванням співзалежності чинників). На практиці він не зміг належним чином виконати свій план дій і щоразу під тиском надміру інформації й змінних, змушений був обмежитися однією країною і одним-двома чинниками. Проекти і результати у нього виявилися віддаленими між собою на рекордну відстань.

Більш послідовними і результативними були німці, наприклад, видатні представники німецьких традицій в галузі порівняльної педагогіки ХХ століття Фрідріх Шнейдер (1881-1965) і Франс Хілкер (1881-1969). Перший акцентував значення генези педагогічних явищ і пропонував аналізувати «рушійні сили», що створюють унікальні виховні ситуації у різних країнах. Чинниками впливу на системи освіти, на його думку, є: географічні умови, господарство, культура, релігія, наука, суспільна структура, політика та імпульси, що виходять із самої освіти, а також закордонних контактів.

Франс Хілкер був насамперед методологом і вважав можливим будувати аналіз лише на широкій емпіричній базі. Хілкер підкреслював, що порівняльна педагогіка не відкриває правил, а лише окреслює сенс педагогічних явищ. Педагогічне порівняння є науковим методом, котрий виходить із явищ навчання і виховання, щоб через співставлення різних поглядів з'ясувати основні закономірності, підпорядкувати їх, керуючись правилом домінантності, й нарешті – в таких спосіб дійти до автентичного (справжнього) пізнання.

Порівняльна педагогіка в СРСР і сучасній Україні.

Початок і середина 1920-х років були короткочасним, але виключно сприятливим періодом для досліджень і зарубіжних контактів науковців-компаративістів СРСР та Радянської України. Це зумовили і потреба негайної розбудови освіти, й ліквідації неписьменності, і діяльність тих керівників і професорів, які оволоділи іноземними мовами, ще в часи існування Російської імперії.

Якщо російськомовні автори найбільше аналізували праці й пропозиції видатного американського педагога-інноватора Д. Дьюї, то на теренах України зоною цікавості й контактів були Німеччина, Австрія і Чехословаччина. Про небачений для історії СРСР розквіт у 20-х роках порівняльної педагогіки свідчить той факт, що один лише україномовний часопис «Шлях освіти» помістив майже 500 статей про системи освіти і школи інших країн, маючи багато зарубіжних дописувачів (як осіб, так і асоціацій). Очевидно, серед них було багато глибоких робіт, де критично аналізувався зарубіжний та національний досвід, вносилися пропозиції щодо розвитку та удосконалення радянської середньої і вищої школи.

Не слід ідеалізувати зміст більшості праць – з кожним роком наростали і загострювалися формулювання ідеологічних штампів і завуальованих послань владі в своїй лояльності. Та все це не врятувало сотні й тисячі українських науковців, учителів і викладачів від розстрілу чи концтаборів у 30-ті роки, коли молода генерація більшовиків розпочала виконувати традиційну для всіх революцій світу програму знищення своїх попередників і згуртування народу на основі страху. За кілька років виникла славетна «залізна завіса», відтак, майже до кінця існування СРСР зникла можливість вести нормальні порівняльно-педагогічні дослідження. У подальшому вони виконували лише політичні замовлення. Сформовані у радянські часи науковці отримали змогу більш об'єктивно досліджувати системи освіти зарубіжних країн лише після розпаду СРСР. Наприклад, варті уваги праці російських фахівців з порівняльної педагогіки 90-х років, хоч не всі вони відійшли від стереотипів минулого.

3. Порівняльно-педагогічне дослідження. Методи порівняльно-педагогічних досліджень.

Порівняльно-педагогічне дослідження – це спеціально організований процес пізнання, в якому формуються теоретичні узагальнені знання про сутність педагогічних фактів, явищ, процесів, що відбуваються в різних освітніх системах на глобальному (світовому), регіональному (континентальному) та локальному (національному, етнічному) рівнях з метою виявлення загальних спільних і відмінних рис, педагогічного досвіду для подальшого удосконалення цих систем. Порівняльно-педагогічне дослідження, як і будь-яке наукове, має бути: об'єктивним, відтворюваним, доказовим і наочним.

Методологічною основою порівняльно-педагогічних досліджень є такі підходи:

а) цивілізаційний (освітній процес розглядається з позицій тих чи інших аспектів цивілізації – матеріальних, політичних, культурних, наукових, релігійних тощо);

б) антропологічний (освітній процес розглядається з позицій людини, її потреб);

в) синхронний (просторове розгортання освітнього процесу в співвідношенні з іншими цивілізаціями, регіонами);

г) діахронний (просторове розгортання освітнього процесу у співвідношенні різних культурно-історичних циклів у межах однієї цивілізації).

У порівняльній педагогіці застосовують різні методи досліджень. Розгляньмо їх.

Вивчення джерел різних країн, а саме:

- державних документів – конституцій, актів, законів, постанов, інструкцій різних рівнів, що регулюють діяльність освітніх установ і є найважливішим першоджерелом при вивченні як стану, так і тенденцій розвитку освіти в країні, оскільки на сучасному етапі в більшості країн освіта має переважно державний характер;

- документів і матеріалів громадських, професійних та політичних організацій, їх форумів, присвячених програмним діям у справі розвитку освіти;

- міжнародних документів – матеріалів і документів ООН, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, міжнародних конференцій з питань освіти під егідою Міжнародного бюро освіти, Всесвітньої ради товариств порівняльної педагогіки, міжнародних професійних учительських спілок; матеріали та рекомендації форумів (Ради Європи, зокрема Болонська декларація, країн Африки, Латинської Америки, арабських країн тощо);

- документів, у яких безпосередньо фіксуються змістовний (навчальні плани, програми, підручники, навчальні посібники, поурочні плани вчителів, програми або плани роботи конкретних шкіл), процесуальний (класні журнали, педагогічні щоденники вчителів, протоколи засідань педагогічних рад, батьківських зборів) та результативний (контрольні та творчі роботи учнів, тести, іспити); компоненти освіти і навчальний процес;

- літературних, які відображають повсякденне життя шкіл та інших навчальних закладів, їхні проблеми, основні напрями і способи модернізації освіти (педагогічні журнали і газети; науково-педагогічні, психологічні, соціологічні журнали; книги з питань освіти; публікації міжнародних організацій – МПБ, ЮНЕСКО, ООН, ЮНІСЕФ; наукові праці з питань освіти; всесвітня мережа Інтернет тощо). Вивчення джерельної бази супроводжується аналізом, зіставленням, порівнянням, виокремленням найхарактерніших рис дійсності тощо.

Вивчення статистичних даних, які характеризують освіту кожної країни: в одних країнах збирання даних обмежується невеликим числом параметрів; в інших – статистика містить найрізноманітніші відомості (США, Франція, Японія).

До найпоширеніших параметрів статистичної звітності в освіті належать: кількість учнів, студентів у навчальних закладах різного типу; частка охоплення учнів початковою, основною, старшою школою, кількість студентів на 10 тис. чол. населення, кількість учителів (чоловічої та жіночої статі, загалом), рівень їхньої професійної підготовки; частка витрат на освіту у ВВП;

витрати на навчання одного учня, студента; середня кількість комп'ютерів на школу, на кількість студентів; частка повністю неграмотного та функціонально неграмотного населення. Деякі показники освіти враховуються ООН при визначенні індексу людського розвитку для кожної країни. Важливим є здійснення кількісного та якісного аналізу статистичних даних.

Метод спостереження – один із провідних у комплексі методів вивчення освіти інших народів, що залежить від знання мови країни, в якій воно здійснюється, та вміння контактувати з об'єктами спостереження. Спостереження може бути *звичайне або включене*.

Звичайне спостереження здійснюється дослідником зі сторони. Залежно від цілей дослідження воно може бути:

- екстенсивним – використовується переважно для ознайомлення із системою освіти, її типовими рисами, виявлення спільного й особливого в діяльності навчальних закладів;
- інтенсивним – дослідник упродовж певного часу відвідує одну або дві школи; щоб глибше проникнути в зміст роботи й атмосферу школи, присутній на уроках, позакласних заходах, учительських і батьківських зборах.

Включене спостереження – спостерігач безпосередньо бере участь у педагогічному процесі, спостерігає його «зсередини» як член колективу, щоб отримати більше інформації про життя школи.

Бесіда та інтерв'ю допомагають дослідникові уточнити незрозумілі питання, отримати інформацію про явища в галузі освіти з перших рук.

Бесіда відрізняється від інтерв'ю організацією і змістом, менш формальною атмосферою та стосунками між співрозмовниками. Проте це не означає, що бесіда не повинна бути організованою заздалегідь. Відповідно до поставленого завдання дослідник:

- розробляє план бесіди;
- визначає ключові питання;
- використовує засоби фіксації бесіди.

Методи математичного та статистичного оброблення даних дають можливість науково обґрунтовано, об'єктивно опрацювати різнопланову інформацію.

Системний метод розглядає досліджуваний предмет, явище, процес як цілісну систему і встановлює найвіддаленіші зв'язки.

Структурний метод передбачає «розчленування» досліджуваного явища, процесу як системи на складові і встановлення найближчих зв'язків. Процес декомпозиції системи доречний допоки характеристики виділених складових певного рівня відрізнятимуться від характеристик самої системи.

Конструктивно-генетичний метод передбачає аналіз змін у досліджуваному предметі, явищі, процесі загалом та в окремих складових у просторі, часі й виявлення їх походження. Це дасть змогу встановити можливі причинно-наслідкові зв'язки між явищами, процесами, визначити провідні чинники тощо.

Порівняльний (порівняльно-зіставний) метод сприяє виявленню в системах освіти рис подібності й відмінності; дає можливість фіксувати спільні та специфічні вияви педагогічних закономірностей; на основі застосування математичного апарату та комп'ютерної техніки може розкривати різні взаємозв'язки і закономірності.

Залежно від мети порівняльно-педагогічного дослідження можуть використовуватися зіставно-історичні, системно-зіставні, порівняльно-індуктивні, порівняльно-дедуктивні методи.

Важливий аспект цих методів – розроблення показників порівняння.

4. Історичні етапи розвитку порівняльної педагогіки (самостійне опрацювання за статтею А.А. Сбруєвої «Історичні етапи розвитку порівняльної педагогіки: глобальний та національний контексти»).